

določenih okoliščinah ter predstaviti življenjske usode posameznikov širokemu krogu bralcev, kajti malokdo bi se spuščal v zamudno branje. Morda bi lahko v nadaljevanjih poskušali rešiti kožo kozi in zadovoljiti volka s tem, da bi knjigam dodali kaseto z dialektološko neoporečno posnetimi besedili vsaj nekaterih pripovedovalcev, kar bi vsem, ki se za to zanimajo, omogočilo verno spoznavanje govornjene besede, narečje oz. govor pa bi bila tudi ustrezno dokumentirana.

Drugo, kar pa bodo morda pogrešali raziskovalci t. im. »ustne zgodovine« (oral history-), ki je avtobiografsko pripoved vključila v svoj metodološki pristop, je analiza oz. kontekstualizacija teh pričevanj, torej nadgradnja strokovno zbranega gradiva. Vendar pa bi se s tem izgubil precejšen del poetičnosti zbranih pričevanj o življenjskih usodah ljudi, zapisanih neposredno, doživeto, včasih malo okorno, včasih pesniško, vedno pa zanimivo in domače.

Zbranih je 51 pričevanj o različnih življenjskih usodah starejših in, kot pravi dr. Makarovičeva, malo manj starih ljudi. Najstarejša sogovornica bo kmalu dopolnila sto let (vendar je svojo pripoved napisala že dolgo prej, leta 1983), medtem ko so mlajši v svojih šestdesetih. Pripovedi so zelo različne, nekatere izčrpnije, druge prav kratke in skope. V njih so shranjeni spomini na mladost, bodisi prijetni - o družinskem življenju, praznovanjih, in drugih veselih dogodkih, bodisi mučni in težki - o vojnih letih, izgubi najdražjih, težkem življenju. Nekateri pripovedovalci oz. zapisovalci so vključili v svojo izpoved tudi anekdote, zgodbice in povedke, ki so jim jih pripovedovali v mladosti in so jim ostale živo v spominu. Še posebej močno izstopa v tem zapis Flore Rauter (zgoraj omenjene najstarejše sogovornice, ki ji je tudi posvečena tretja knjiga), rojene v Št. Lenartu pri Sedmih jezerih. Njena zgodba je tudi izrazito najdaljša od vseh zbranih in obsega skoraj sto strani.

Zlasti kadar pripovedovalci govoré o dogajanju na vasi v starejših obdobjih, lahko zaslutimo, da morda ne gre le za stvarne obrise dogodka ali dogajanja, pač pa za dograditev zgodbe oz. spomina na dogajanje. Pri avtobiografskih pripovedih in spominih moramo vedno upoštevati, da prihaja do prepletov med zgodovino in družbo, posameznikom in družbo, zgodovino in spominom, in da so pripovedni prikazi lastnega življenja vedno le izraz osebnega doživljanja. Pripovedovalec svoja dožemanja bolj ali manj vedno gradi v sozvočju časa in okoliščin. Prav raznolikost spomina in načina razmišljanja dajeta pripovedim svoj čar in pestrost, medtem ko dajeta pripovedni stil in predstavitev samega sebe avtobiografski pripovedi njeno zunanjo podobo.

V delu, ki je pred nami, je urednici knjige dr. Mariji Makarovič uspelo ujeti sozvočje jezika, življenja in osebnega doživljanja posameznikov v ravno pravi meri in v vsej raznolikosti, ki jo omogoča raziskava na manjšem geografskem območju.

Monika Kropelj

Marija Kozar: *Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem*. A Magyarországi Szlovének néprajzi szótára. Zveza Slovencev na Madžarskem, Monošter in Savaria Múzeum, Szombathely 1996, 224 str., ilustr.

Prvi slovenski etnološki slovar so dobili Slovenci na Madžarskem, sestavila pa ga je Marija Kozar, etnologinja v etnološkem muzeju Savaria v Sombatelju. O Slovencih na Madžarskem je objavila že dolgo vrsto člankov, predvsem pa knjigi - topografsko raziskavo Slovensko Porabje, 1984 in etnološko monografijo Gornji Senik, 1988. Obe sta

bili, tako kot je tudi slovar, dvojezični, izšli pa sta v okviru projekta Način življenja Slovencev v 20. stoletju. Tako je Marija Kozar z načrtnim raziskovanjem od topografije prek monografije do slovarja dosegla, da je Slovensko Porabje v letih njenega delovanja postalo etnološko najbolj celovito in enakomerno preučena slovenska pokrajina.

Urednika knjige sta Slavko Kremenšek in Gráfik Imre, ki je bil direktor muzeja Savaria v Sombatelju. Slovarju sta napisala predgovora, v katerih dajeta avtorici vse priznanje za njeno delo. Kremenšek ni pozabil povedati, da je Marija Kozar edina, ki je za akcijo Način življenja Slovencev 20. stoletja izpolnila obe načrtovani nalogi, se pravi najprej topografijo območja in nato monografijo izbranega kraja. Tudi slovar je nastajal v navezavi na ta projekt, saj ga je avtorica gradila na rezultatih opravljenih raziskav kot njihovo naravno nadaljevanje. Kremenšek je napisal, da je bilo to delo »ob izidu knjige Gornji Senik že tako rekoč napovedano«, omenil pa je tudi, da je imela avtorica pri odločitvi zanj »prav gotovo spodbudo tudi v izredno razvitem etnološkem enciklopedijskem prizadevanju na Madžarskem«. Gráfik Imre pa ugotavlja, da je v zadnjem času »mogoče po vsem svetu zaslediti vse več publikacij, ki v obliki enciklopedije oziroma leksikona strnejo splošna spoznanja ali spoznanja posameznih strok. Eden izmed vzrokov le-tega je nedvomno zanimanje kupcev - bralcev knjig, želja po ugodni in hitri dosegljivosti množice informacij. V ozadju pa je tudi razvoj posameznih znanstvenih disciplin, razvitanost strokovnih ved, ki omogoča strnitev znanstvenih spoznanj, posredovanje doseženih rezultatov čim širši javnosti.« Podčrtuje, da je ta slovar delo enega samega avtorja, da je izdaja dvojezična in da je tudi priznanja vreden »dokument madžarskih in slovenskih znanstvenih in kulturnih stikov, osebnega in institucionalnega sodelovanja strokovnih krogov«.

Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem je izšel ravno zdaj, ko večina slovenskih etnologov piše članke za slovenski etnološki slovar. Časovno sta se ujela na eni strani izdelan slovar, poseben zaradi svoje pokrajinske in zamejske določenosti in avtorstva ene osebe in z izdelano notranjo razporeditvijo, in na drugi strani faza dela na splošnem slovenskem slovarju, ko so rešitve mnogih zagat, ki jih je Kozarjeva po svoje že rešila, še odprte. Kot sodelavka pri slovenskem etnološkem slovarju menim, da nam daje etnološki slovar Slovencev na Madžarskem oprijemljivo podlago za delovno razpravo. Ob tem pa se tudi zavedam, da tako gledam tudi zaradi posebnosti področij, ki jih obdelujem, namreč družine in sorodstva in interetničnih odnosov (stopnja preučeniosti, pokrajinske različice, narečni izrazi itd.). Ne nameravam opredeliti vseh vprašanj, ki se ob etnološkem slovarju Slovencev na Madžarskem nanašajo tudi na splošni slovenski etnološki slovar. Želim poudariti le nekaj, po mojem mnenju, najzanimivejših točk.

Prvo vprašanje je odnos med splošnim slovenskim etnološkim slovarjem in slovarjem Slovencev na Madžarskem, oziroma morebitnimi podobnimi pokrajinsko opredeljenimi slovarji. Tudi Slavko Kremenšek je v uvodu zapisal: »Knjiga kaže na to, da bodo mimo slovarja, ki meri na ves slovenski etnični prostor, še kako potrebni podobni priročniki, ki bodo zajemali problematiko zamejskih območij, kjer so stiki z drugimi kulturami še posebej intenzivni.« Vprašanje zadeva vsebino splošnega slovenskega etnološkega slovarja - koliko bodo v njem zastopane pokrajinske posebnosti, še posebej v zamejstvu, ki so nekje preučene bolj, drugje manj in jih torej enovito sploh ni možno obdelati. Ali naj bi vsak avtor, ki piše za splošni slovenski etnološki slovar, vključil v svoje članke tudi gradivo iz slovarja, ki je pred nami?

Delo na slovarju je bilo gotovo ogromen zalogaj, je pa najbrž res, da en sam avtor lažje odloči o mnogih stvareh. Dosedanje delo Marije Kozar je bilo usmerjeno predvsem v terensko raziskovanje in glavnino njenega slovarja predstavljajo njegovi izsledki. Zato se

je pri sestavljanju slovarja lahko vsebinsko in časovno jasno omejila, kajti od vsega začetka se je zavedala, da bo v slovar prišlo v glavnem to, kar ve ona, oziroma, kar je sama raziskala: «Slovar vsebuje več kot 300 gesel v slovenskem in madžarskem jeziku. V teh so obdelani *predmeti in pojavi snovne, duhovne in družbene kulture Slovencev na Madžarskem v 20. stoletju po 36 tematskih skupinah*: zgodovina etnologije Slovencev na Madžarskem, poljedelstvo, živinoreja, vrt, vinogradništvo, sadjarstvo, gozdarstvo, nabiralništvo, lov, ribolov, čebelarstvo, obrt in domača delavnost, trgovina, turizem, promet in transport, stavbarstvo in stanovanjska kultura, prehrana, noša, vezenine, proračun, družina in sorodstvo, spolno življenje, prebivalstvo, medkrajevni in internetni odnosi, pravna etnologija, medsebojna pomoč, igrače, šege, verovanje, gledališče, jezik, besedna umetnost, glasba, ples, ljudska umetnost in znanje o vremenu» (str. 12). Gotovo bo vsak sodelavec slovenskega etnološkega slovarja moral poleg drugih dobro pregledati tudi ta slovar, ne glede na to, v kakšnem obsegu ga bo uporabil in citiral. Za področje družine in sorodstva, ki ga imam na skrbi, bo to zelo koristno. Naj za zgled navedem nazive za sorodnike v geslu sorodstvo (str. 147), na primer *baba, dejdek, stric, strina*, itd., *indašnja žlata* za daljno sorodstvo, predvsem pa zanimivo podrobnost, da *svak* Slovencev na Madžarskem pomeni moža mamine ali očetove sestre, kar sem zasledila tudi ponekod v Istri.

Gesla v slovarju Slovencev na Madžarskem so v slovenskem knjižnem jeziku, narečni izrazi pa so v kazalu na koncu knjige, za kazalom madžarskih gesel. Tako je avtorica preprosto rešila razmerje med knjižnim jezikom, narečjem in madžarščino. Glede tega bodo imeli sestavljavci slovenskega etnološkega slovarja težje delo, saj morajo upoštevati več narečij, narečne slovarje, etimološki slovar in slovar slovenskega knjižnega jezika. Oni bodo težje našli ravnotežje med knjižnim jezikom in narečjem oziroma narečji, med terenskim gradivom in podatki v virih in literaturi. Glede vsega tega je najbrž med sodelavci slovenskega etnološkega slovarja še precej nejasnosti, posebno, kadar terensko gradivo ni popolno in različne tematike niso enako dobro raziskane v vseh pokrajinah in časovnih obdobjih. V takih primerih je težko prav razporediti narečne izraze, vzete ali dopolnjene iz drugih virov (npr. Pleteršnik, Bezljaj, Novak itd.). Ker so ti problemi pri vsakem geslu različno izraženi, je tudi težko vzdržati enotni način sestavljanja člankov. Če bi se zgledovali po Mariji Kozar, bi narečne izraze zapisali v seznam na koncu, vanj vključili tudi kak dodatni podatek, na primer o viru; članka pa s tem ne bi obremenjevali.

Kot se zdi, je slovar Marije Kozar etnološki priročnik, nekje med slovarjem in enciklopedijo. To, da je avtorica v njem po abecedi uredila spoznanja iz svojih dosedanih raziskav v Porabju, se mi zdi odlika tega dela. Gotovo je veliko bolje, da je v člankih čim več podatkov, ne glede na opredelitev v naslovu knjige. Za začetek bo dovolj, da si ogledamo, npr., gesla: *ajda, avto, domoznanstvo, Jožef Košič, kupinar, lončarstvo, raziskovalci, sezonsko zaposlovanje, televizija, tihotapstvo, Toti in Vendi* in takoj nam bo jasna avtoričina raziskovalna usmeritev in širina. Največ člankov govori o kmečkem delu in običajih, kar je glede na način življenja v teh vaseh v obravnavanem času razumljivo, vendar pa so v slovarju tudi gesla o pokrajini, naseljih, prebivalcih, o raziskovalcih, o različnih teorijah glede etnogeneze, pa tudi o tehničnih inovacijah. Avtorica je članke sama ilustrirala z lastnoročnimi risbicami, zemljevidi in tlorisi naselij in stavb. Naj omenim samo gesla lončarstvo, predilstvo, stavbarstvo ali voz, ki so zgled lepega dokumentarnega stila njenih risbic. Z njimi je ponazorila tudi postopke, ki jih je z besedami težko razložiti, na primer oranje ali žetev. Edino, kar sem pogrešala, je bila tu in tam razlaga kakega izraza, na primer: *siva ajda* se imenuje *törška, zelena* pa *divdja-*

od kod izvirata ta izraza? Seveda etnološki slovar ni etimološki, vendar bi bilo pojasnilo koristno vsaj tam, kjer razlaga ni vprašljiva.

Še pred kratkim so bili Slovenci na Madžarskem slabo poznani širši javnosti pri nas, pa tudi etnologom. Tri knjige Marije Kozar so trije dolgi skoki, vsak zase je prinesel ogromno novega in pomen slovarja je težko pravilno zajeti zunaj tega okvira. Pa ne zato, ker bi sam ne bil dovolj tehten, ampak zato, ker je posebna vrednota dela Marije Kozarjeve prav v njenem načrtnem sestavljanju kamenčkov v etnološkem mozaiku Slovencev na Madžarskem. Že pri prvem prelistavanju bomo videli v njem polno koristnih in zanimivih podatkov za etnologe, jezikoslovce, učitelje, raziskovalce, ne nazadnje tudi za domačine, ki ob hitrih spremembah življenja sami gotovo več ne poznajo načina življenja v njihovih vaseh samo nekaj desetletij nazaj. Zaradi dvojezičnosti bo omogočil izmenjavo podatkov med Slovenci in Madžari, pa tudi povečal znanje obeh jezikov, ker madžarski članek sledi slovenskemu in tako slovenski (madžarski) bralec mimogrede izve, kako se stvari reče po madžarsko (slovensko). Ker je delo Marije Kozar nastajalo s strokovno podporo slovenskih in madžarskih poznavalcev, projektov in ustanov, ki so skupaj delale že več let, vse od izdaje topografije prek monografije do priprav na slovar, je tudi resnično lep zgled meddržavnega sodelovanja in osebnih stikov.

Mojca Ravnik

Mario Gariup, Renzo Gariup, Renzo Rucli: *Topolò. Topolove. Racconto sulle origini di un paese delle Valli del Natosone. Pripoved o koreninah beneške vasi. Uredil Renzo Rucli. Izdalo Kulturno društvo Rečan - Lesa (Grmek), Špeter 1994. 164 str., ilustr.*

Knjigo o Topolovem so napisali trije Topolovčani Mario Gariup, Renzo Gariup in Renzo Rucli ob sodelovanju vseh vaščanov. Posebej so omenjeni sotrudniki Živa Gruden, Federica Manzini, Donatella Ruttar, Jožek Štucin, Lucia Trusgnach in še Giacomo Canalaz, Beppino Crisetig, duh. Adolfo Dorbolo, Anna Iussa, Iole Namor, duh. Božo Zuanella. Knjigo je izdalo društvo Rečan, ki že skoraj trideset let skrbi za prireditve, raziskave in publikacije o kulturni zgodovini.

Knjige, ki jih pišejo domačini, imajo posebno vrednost, saj navdih zanje izvira iz navezanosti na domači kraj in iz zavesti, da imata njegova zgodovina in način življenja neke posebnosti, zaradi katerih je drugačen od vseh drugih. V gošpodarsko zaostalih, močno izseljenih krajih ob meji, ki so izpostavljeni raznarodovalnim težnjam, je kultura ogrožena. Zato pa je občutnejša želja po ohranjanju izročila ali vsaj po njegovem zapisovanju, preden gre v pozabo. Videti pa je, da je do danes med izobražence raznih usmeritev že prodrlo prepričanje, da niso zgodovinsko pomembni samo politični in družbeni premiki ter slavne osebe, ampak tudi na videz drobni dogodki in način življenja anonimnih ljudi. Tako so menili tudi avtorji te knjige, saj so v Uvodu zapisali: »To, kar skušamo v knjigi opisati, je mreža razmerij, ki potekajo med »družbeno krajino«, torej med krajino, ki jo ljudje doživljajo, in med »vidno krajino«; ta razmerja so rezultat dolgotrajnega procesa spreminjanja krajine po človeku. Zato ne iščemo le dogodkov iz krajevene zgodovine, temveč se sprašujemo tudi o razmerah in razvoju družine, o odnosih med družinsko skupnostjo in zemljiško posestjo, o razporeditvi polj, o obliki naselja in o stanovanjski kulturi. Če prostor, ki ga opazujemo, zožimo na tako majhno vas, se nam odpre možnost, da se povsem vključimo v to materialno življenje in zaznamo notranjo doslednost v razvoju dogodkov v odnosu do splošnih, velikih zgodovinskih dogajanj.